

SKAITMENINIO KULTŪROS PAVELDO AKTUALINIMO IR IŠSAUGOJIMO 2015–2020 METŲ PROGRAMA

I. Bendrosios nuostatos¹

1. Skaitmeninio kultūros paveldo aktualinimo ir išsaugojimo 2015–2020 metų programos paskirtis – apibrėžti pagrindines virtualios kultūros paveldo erdvės vystymo kryptis, siekiant plėtoti vieningą Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo ir sklaidos sistemą bei sukurti skaitmeninio turinio ilgalaikio išsaugojimo sistemą, taip pat nustatyti bendruosius virtualios kultūros paveldo erdvės vystymo principus.

2. Programa parengta:

2.1. vadovaujantis Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 493 „Dėl Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategijos patvirtinimo“, pagal kurią Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai (toliau – Kultūros ministerija) pavesta parengti Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo, skaitmeninio turinio saugojimo ir prieigos strategijos tolesnio įgyvendinimo priemonių planą;

2.2. atsižvelgiant į tai, kad kultūros paveldo skaitmeninimas, internetinės prieigos prie jo užtikrinimas ir ilgalaikis jo skaitmeninis išsaugojimas yra vienas iš pagrindinių Europos skaitmeninės darbotvarkės tikslų ir esminis veiksnys, siekiant sudaryti galimybes visiems gyventojams turėti prieigą prie kultūros ir žinių skaitmeninėje eroje bei propaguoti šalies kultūros paveldo turtingumą ir įvairovę;

2.3. atsižvelgiant į 2011 m. spalio 27 d. Europos Komisijos rekomendacijose dėl kultūrinės medžiagos skaitmeninimo, interneti-

¹ Patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2015 m. kovo 4 d. įsakymu Nr. ĮV-153

nės prieigos ir skaitmeninio išsaugojimo akcentuojamą būtinybę nustatyti veiksmingesnius skaitmeninimo pajėgumų naudojimo būdus, konsoliduojant atminties institucijų skaitmeninimo veiklą bei užtikrinant bendradarbiavimą;

2.4. atsižvelgiant į 2012 m. gegužės 10 d. Europos Sąjungos Tarybos išvadose 2012/C 169/02 dėl kultūrinės medžiagos skaitmeninimo, internetinės prieigos ir skaitmeninio išsaugojimo įgyvendinimo numatytus įsipareigojimus;

2.5. vadovaujantis nuostata, kad ne tik kultūros paveldas, bet ir šiuolaikinis kultūrinis turinys, yra svarbūs visuomenei, todėl būtina užtikrinti gyventojams kuo geresnę prieigą prie jo, o kartu ir išsaugoti jį ateities kartoms.

3. Programa atitinka:

3.1. Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gegužės 15 d. nutarimu Nr. XI-2015 „Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“ nuostatas, kuriose akcentuojama kultūros paveldo ir šiuolaikinio kultūros turinio skaitmeninimo svarba užtikrinant kultūros sklaidą, taip pat kultūros paveldas laikomas svarbiu šalies ištekliu, kurį būtina išsaugoti ir kartu sumaniai pritaikyti visuomenės reikmėms;

3.2. 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482 „Dėl 2014–2020 metų nacionalinės pažangos programos patvirtinimo“, tikslus ir uždavinius, kuriais siekiama skatinti gyventojų kūrybiškumą, iniciatyvumą ir dalyvavimą kultūrinėje veikloje, didinti kultūros paslaugų prieinamumą ir gyventojų kokybišką užimtumą, taip pat išsaugoti, aktualizuoti kultūros paveldą, pritaikant jį visuomenės sąmoningumo, pilietiškumo bei kūrybingumo ugdymui;

3.3. Informacinės visuomenės plėtros 2014–2020 metais programos „Lietuvos Respublikos skaitmeninė darbotvarkė“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. kovo 12 d. nu-

tarimu Nr. 244 „Dėl Informacinės visuomenės plėtros 2014–2020 metų programos „Lietuvos Respublikos skaitmeninė darbotvarkė“ patvirtinimo“, tikslus ir uždavinius, siekiant atskleisti kultūros paveldo turtingumą informacinių ir ryšių technologijų pagalba ir skatinti kurti elektroninį turinį bei naujas paslaugas, kurios tap-
tų informacinės visuomenės ir žinių ekonomikos dalimi. Šios pro-
gramos įgyvendinimo rezultatai prisidės prie aukščiau minėtame
dokumente numatytų vertinimo rodiklių pasiekimo;

3.4. Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų programos, pa-
tvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. kovo 12 d.
nutarimu Nr. 238 „Dėl Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų
programos patvirtinimo“, antrojo tikslo 1 uždavinį, kuriuo siekia-
ma skatinti kurti ir įgyvendinti turizmo sektoriaus elektroninės
rinkodaros projektus;

3.5. Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo koncepcijoje, pa-
tvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugpjūčio
25 d. nutarimu Nr. 933 „Dėl Lietuvos kultūros paveldo skaitmeni-
nimo koncepcijos patvirtinimo“, apibrėžtus bendriausius Lietuvos
kultūros paveldo skaitmeninimo principus ir uždavinius.

4. Programoje vartojamos sąvokos atitinka Lietuvos kultūros
paveldo skaitmeninimo, skaitmeninio turinio saugojimo ir prie-
igos strategijoje, Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo koncep-
cijoje ir kituose teisės aktuose apibrėžtas sąvokas.

II. Programos tikslai ir uždaviniai

5. Programos strateginis tikslas – pasinaudojant informaci-
nių ryšių technologijų galimybėmis vystyti tvarią virtualią kul-
tūros paveldo erdvę, skirtą didinti Lietuvos gyventojų kokybišką
užimtumą, ugdyti jų kultūrinės kompetencijas ir kūrybingumą,
stiprinti tapatumą ir pilietiškumą, užtikrinant kultūros paveldo
pagrindų kuriamų elektroninių paslaugų ir produktų įvairovę, jų
prieinamumą bei ilgalaikį išsaugojimą.

6. Nustatomi šie Programos įgyvendinimo tikslai ir uždaviniai:

6.1. Pirmas tikslas – didinti virtualios kultūros paveldo erdvės integralumą ir tvarumą, grindžiamą procesų koordinavimu ir tarpinstituciniu bendradarbiavimu.

6.1.1. Situacijos analizė:

6.1.1.1. 2009–2013 metų laikotarpiu kultūros paveldo skaitmeninimo iniciatyvoms įgyvendinti buvo skirta beveik 70 mln. litų, iš kurių virš 54 mln. litų – iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir bendrojo finansavimo lėšų. Šių investicijų dėka buvo sukurta nacionalinė kultūros paveldo skaitmeninimo infrastruktūra, kuri sudaro tvirtą pagrindą tolimesnėms investicijoms šioje srityje. Tačiau pažymėtina ir tai, kad investicijos į skaitmeninimo sritį reiškia ilgalaikius įsipareigojimus, todėl kai kurios skaitmeninimo projektus įgyvendinusios atminties institucijos susiduria su įsipareigojimų, užtikrinant rezultatų tvarumą ir sukurtų elektroninių paslaugų teikimą 5 metus po projektų įgyvendinimo pabaigos, vykdymo problemomis, kadangi turi rasti lėšų išaugusiems skaitmeninimo infrastruktūros eksploatavimo, jos atnaujinimo, skaitmeninio turinio išsaugojimo ir prieinamumo užtikrinimo kaštams padengti.

Lietuvoje sukurta ir plėtojama kultūros paveldo skaitmeninimo sistema, kurios pagrindą sudaro didžiausių skaitmeninimo patirtį sukaupusiose atminties institucijose įsteigti nacionaliniai skaitmeninimo centrai – Lietuvos dailės muziejuje, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyboje ir regionuose veikiančiose atminties institucijose įsteigti regioniniai skaitmeninimo centrai – Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, Lietuvos jūrų muziejuje, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, apskričių viešosiose bibliotekose. Šie centrai ne tik aprūpinti aukščiausio lygio technine ir programine įranga, bet ir reikalingas kompetencijas turinčiais žmogiškaisiais ištekliais, yra atsakingi už skaitmeninimo procesų koordinavimą, bendradarbiavimą tarp Lietuvos atminties institucijų skatinimą, skaitmeninimo žinių ir informacijos sklaidą šalies ir tarptautiniu mastais. Tačiau ši sistema neužtikrina skaitmeninimo paslaugų

teikimo kitoms atminties institucijoms, be to, nacionalinių ir regioninių skaitmeninio turinio centrų tinklas neapima švietimo ir mokslo sričių atminties institucijų. Ypač dideliu fragmentiškumu pasižymi Lietuvos audiovizualinio paveldo skaitmeninimas, saugojimas ir sklaida, kadangi nėra institucijos, kuri koordinuotų visose atminties institucijose ir kultūros įstaigose audiovizualinio kultūros paveldo kaupimo, saugojimo, skaitmeninio ir sklaidos procesus.

2005–2008 metais Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Lietuvos dailės muziejaus ir Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos bendradarbiavimo pagrindu pradėta kurti ir 2009–2013 metais plėtoti virtuali skaitmeninio kultūros paveldo erdvė buvo grindžiama atminties institucijų sąveikos metodologija ir susitarimais dėl vieningų skaitmeninio turinio kūrimo, saugojimo bei prieigos standartų taikymo. Tačiau nepaisant to, Lietuvoje vis dar nėra užtikrinamas sukurtų skaitmeninio kultūrinio turinio informacinių sistemų suderinamumas ir sąveikumas su nacionaline ir europine platformomis, ne visuomet yra užtikrinamas vieningų standartų naudojimas, trūksta skaitmeninio turinio ir paslaugų kūrimo rekomendacijų bei nustatytų kokybės reikalavimų, nėra lanksčios, operatyviai į praktikoje geriausiai pasiteisinusios pavyzdžiui orientuotos standartizavimo sistemos.

6.1.1.2. Keičiantis atminties institucijų vaidmeniui informacinės ir žinių visuomenės plėtros kontekste, kinta ir jose dirbančių specialistų darbo pobūdis bei jiems keliami reikalavimai. Tam, kad atminties institucijose dirbantys skaitmeninio turinio specialistai gebėtų atlikti jiems pavestus uždavinius, turi būti sistemingai atnaujinami jų įgūdžiai ir žinios, nuolat tobulinama kvalifikacija. Siekiant didinti atminties institucijose dirbančių skaitmeninio turinio srities specialistų kompetenciją, 2010–2013 metais Kultūros ministerija organizavo Skaitmeninio kultūros paveldo sklaidos projektų dalinio finansavimo konkursus, kurių viena iš finansuojamų veiklų – specialistų, dirbančių skaitmeninio turinio srityje, mokymai ar kvalifikacijos tobulinimas. Minėtu laikotarpiu buvo įgyvendinti 5 atminties institucijų skaitmeninio turinio srities specia-

listų kvalifikacijos tobulinimo projektai, kurių metu buvo apmokyti 775 specialistai. Šių mokymų metu daugiausiai dėmesio buvo skiriama įgūdžių, reikalingų tinkamai vykdyti skaitmeninimo procesus, ugdymui bei gerosios praktikos sklaidai. Tai rodo, kad atminties institucijoms, visų pirma, trūksta bazinių skaitmeninimo srities žinių ir įgūdžių, taip pat nėra nuosekliai tobulinama skaitmeninimo centruose dirbančių specialistų kvalifikacija, užtikrinant pažangių skaitmeninimo metodų ir paslaugų inovacijų taikymą.

6.1.1.3. Dabartinis intelektinės nuosavybės apsaugos teisinis reguliavimas orientuotas į fiziniuose laikmenose užfiksuotų kūrinių panaudojimą, tuo tarpu skaitmeninimas sukuria unikalias galimybes visuomenei gauti prieigą prie šalies kultūrinio turinio, saugomo šalies atminties institucijose, kuris gali būti naudojamas laisvalaikio, mokymosi ir kitais tikslais. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymu, atminties institucijos be autorių teisių ir gretutinių teisių subjektų leidimo gali skaitmeninti ir suteikti prieigą internete prie kūrinių, kurių autorių turtinių teisių apsaugos laikotarpis jau pasibaigęs. Siekiant užtikrinti, kad visuomenei būtų sudarytos galimybės naudotis kūriniais virtualioje erdvėje, plėsti teisėtą internete prieinamo kultūrinio turinio pasiūlą, atitinkančią rinkos paklausą, kartu garantuojant tinkamą intelektinės nuosavybės teisių apsaugą, būtina skatinti dialogą tarp atminties institucijų, autorių teisių subjektų ir valdžios institucijų dėl intelektinės nuosavybės objektų naudojimą reglamentuojančių teisės aktų tobulinimo, siekiant sukurti kompensacinę sistemą grįstas sąlygas atminties institucijoms skaitmeninti ir viešinti kūrinius internete, užtikrinti skaitmenine forma sukurtų kūrinių depozitą, sudaryti galimybes skaitmeninti kūrinius, kurių nėra komercinėje apyvartoje, ir kūrinius, kurių teisių turėtojų ar jų buvimo vietos neįmanoma nustatyti ir atitinkamai nėra galimybės gauti teisių turėtojų sutikimo.

Šiuo metu šalies atminties institucijų suskaitmenintas kultūros paveldo turinys internete prieinamas nemokamai, tačiau trūksta

informacijos apie jo panaudojimo galimybes, atminties institucijos nenurodo, kokiomis sąlygomis ir kokiais tikslais skaitmenintas turinys gali būti naudojamas. Kai kuriais atvejais taikomi skaitmenintų objektų panaudojimo apribojimai: internete pateikiami prastesnės kokybės vaizdai, skaitmenintų objektų pakartotiną naudojimą riboja įvairios apsaugos priemonės.

6.1.2. Programos 1 tikslo siekiai:

6.1.2.1 Siekiant racionaliai planuoti ir panaudoti investicijas į skaitmeninimo infrastruktūrą, kartu užtikrinant Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo procesų tęstinumą bei kokybę, būtina stiprinti skaitmeninimo centrų tinklą, siekiant, kad jis apimtų visų tipų kultūros paveldo objektus, ir plėsti jų veiklą, sudarant sąlygas konsoliduoti kultūros paveldo skaitmeninimo, skaitmeninio turinio kokybės, suderinamumo ir sąveikumo užtikrinimo procesus, bei nustatant efektyvų centrų bendradarbiavimo ir paslaugų teikimo visomis atminties institucijomis mechanizmą.

6.1.2.2. Siekiant didinti atminties institucijų galimybes kurti ir plėtoti naujas kokybiškas elektronines kultūros paveldo paslaugas visuomenei, būtinas sistemingas ir nuoseklus atminties institucijose dirbančių specialistų kvalifikacijos tobulinimas, užtikrinant pažangių skaitmeninimo metodų ir paslaugų inovacijų taikymą.

6.1.2.3. Siekiant, kad skaitmenintas kultūros paveldas būtų naudojamas naujų skaitmeninių produktų ir paslaugų kūrimui, taip pat taptų svarbiu indėliu į šalies kūrybinį sektorių, būtina sudaryti palankias sąlygas valstybės lėšomis suskaitmenintą viešojo sektoriaus turinį naudoti tiek nekomerciniais, tiek ir komerciniais tikslais. Atminties institucijos turi užtikrinti kuo didesnes galimybes susipažinti su valstybės lėšomis suskaitmenintu viešojo sektoriaus turiniu ir skatinti jo pakartotiną naudojimą.

6.1.3. Uždaviniai Programos 1 tikslui pasiekti:

6.1.3.1. užtikrinti atminties institucijų koordinuotą skaitmeninimo veiklą ir konsoliduotą skaitmeninimo paslaugų teikimą per skaitmeninimo kompetencijos centrų tinklą;

6.1.3.2. sistemingai tobulinti atminties institucijose dirbančių

skaitmeninimo srities specialistų kompetencijas, didinant jų gebėjimus teikti kokybiškas skaitmeninio paveldo paslaugas;

6.1.3.3. sukurti šiuolaikines sąlygas atitinkančius skaitmeninio turinio valdymo ir naudojimo teisinio reguliavimo modelius.

6.2. Antras tikslas – sukurti nacionalinę skaitmeninio kultūros paveldo ilgalaikio išsaugojimo sistemą:

6.2.1. Situacijos analizė:

6.2.1.1. Lietuvoje skaitmeninio kultūros paveldo saugojimas vykdomas fragmentiškai, nėra identifikuotos už skaitmeninio turinio ilgalaikį išsaugojimą atsakingos atminties institucijos, nenustatytos skaitmeninio turinio deponavimo ir saugojimo tvarkos bei kokybės reikalavimai. Vien 2009–2013 metų laikotarpiu įgyvendinant Europos Sąjungos struktūrinės paramos lėšomis finansuotus skaitmeninimo projektus įvairios atminties institucijos įsipareigojo saugoti sukurtą skaitmeninį turinį: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos saugyklose saugoma dalis šios bibliotekos bei 9 partnerių skaitmenintų kultūros paveldo objektų kopijos, Lietuvos dailės muziejus saugo dalį šalies muziejuose suskaitmenintų vertybių skaitmenines kopijas, Lietuvos centriniame valstybės archyve ir Lietuvos valstybės istorijos archyve saugomas jų suskaitmenintas turinys, atskirai savo skaitmeninį turinį saugo Lietuvos aklųjų biblioteka, VšĮ „Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija“, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, Vilniaus universitetas.

6.2.1.2. Kultūros misterijai kasmet teikiamų Kultūros paveldo skaitmeninimo rezultatų ataskaitų duomenimis, 2013 metais šalies atminties institucijose buvo saugoma beveik 717 tūkst. skaitmenintų kultūros paveldo objektų. Esamos kultūros paveldo informacinės sistemos nepakankamai užtikrina skaitmeninio turinio ilgalaikį išsaugojimą, apimantį skaitmeninės informacijos valdymo, tvarkybos, techninius procesus, garantuojančius skaitmeninės informacijos vientisumą ir patikimumą.

6.2.2. Programos 2 tikslo siekiai:

6.2.2.1. Efektyviam skaitmeninio turinio ilgalaikiam išsaugojimui būtini koordinuoti veiksmai tarp visų atminties institucijų,

apimantys informacijos valdymo veiklų ir atsakomybės pasidalijimą, susitarimus dėl vieningų skaitmeninio turinio saugojimo metodų ir priemonių naudojimo, standartų taikymo, taip pat žinių ir informacijos apsiskeitimą bei specialistų kompetencijos šioje srityje didinimą.

6.2.3. Uždaviniai Programos 2 tikslui pasiekti:

6.2.3.1. sukurti teises ir organizacines sąlygas koordinuotai bei kokybiškai vykdyti skaitmeninio kultūros paveldo ilgalaikio išsaugojimo procesus atminties institucijose;

6.2.3.2. sudaryti palankias sąlygas sukurti ir plėtoti tvarią skaitmeninio kultūros paveldo ilgalaikio išsaugojimo infrastruktūrą.

6.3. Trečias tikslas – kurti turtingą visuomenės poreikius atitinkančią virtualią kultūros paveldo erdvę, didinti jos pasiekiamumą ir matomumą.

6.3.1. Situacijos analizė:

6.3.1.1. Valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ kultūros paveldas įvardijamas kaip svarbus šalies išteklius, kurį būtina išsaugoti ir kartu sumaniai pritaikyti visuomenės reikmėms. Skaitmeninimas leidžia ne tik apsaugoti kultūros vertybes nuo dažno naudojimo poveikio bei išsaugoti jas ateities kartoms, kartu sudaro geresnes prielaidas kultūros paveldo sąlygas ir panaudojimo visuomenei naudingais tikslais galimybes. Nors šiuolaikinės informacinės ir ryšių technologijos sudaro galimybes naudoti skaitmenintą kultūros paveldą naujų interaktyvių paslaugų kūrimui, Informacinės visuomenės plėtros 2014–2020 metais programoje „Lietuvos Respublikos skaitmeninė darbotvarkė“ pažymima, kad Lietuvoje per mažai dėmesio skiriama suskaitmeninto kultūros paveldo naudojimui visuomenei naudingais tikslais.

2014 metais UAB „Socialinės informacijos centro“ ir UAB „ESTEP Vilnius“ Kultūros ministerijos užsakymu atlikto Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimo rezultatai parodė, kad kultūrinėje veikloje dalyvaujantys gyventojai yra labiau pilietiški, visuomeniški, laimingesni ir pasitikintys kitais. Minėto tyrimo ataskaitoje taip pat konstatuojama,

kad virtualios kultūros paslaugos gali reikšmingai didinti kultūros prieinamumą įvairių amžiaus ir socialinių grupių atstovams, tačiau analizuojant dalyvavimo kultūroje kliūtis viena iš esminių nedalyvavimo kultūrinėse veiklose internete priežasčių nurodoma pasiūlos stoka: 30 proc. apklausos dalyvių nurodė ribotą virtualių kultūros paslaugų pasirinkimą, prastą jų kokybę, taip pat nepakankamą informacijos apie sukurtus produktus sklaidą.

2013 metais Europos Komisijos užsakyamu Eurobarometro atlikto tyrimo „Europiečių požiūris į turizmą“ duomenimis, net 46 proc. Europos Sąjungos gyventojų planuodami keliones naudoja si internete skelbiama informacija, taip pat net 22 proc. Europos Sąjungos gyventojų atostogų metu keliauja kultūrinio turizmo tikslais. Tai rodo, kad skaitmenintas kultūros paveldas gali būti svarbus turizmo sektoriaus išteklius, naudojamas kuriant interaktyvius turizmo produktus, skirtus turistinių kelionių planavimui, aktualios informacijos apie lankytinus kultūros paveldo objektus sklaidai vartotojams patogiu būdu bei turiningam laisvalaikio praleidimui. Lietuvoje vis dar neišnaudojamos skaitmeninto kultūros paveldo panaudojimo turizmo srityje galimybės, atminties institucijos ir turizmo sektoriaus atstovai nebendradarbiauja išbandant ir įgyvendinant naujas kultūrinio turizmo iniciatyvas bei tobulinant esamas kultūrinio turizmo paslaugas, pritaikant jas šiuolaikiniams visuomenės poreikiams.

Šiuolaikinės informacinės ir ryšių technologijos sudaro galimybes integruoti skaitmenintą kultūros paveldą į švietimo procesą, panaudojant jį naujų interaktyvių paslaugų formų kūrimui. 2012 metais Europos Komisijos atlikto tyrimo „Mokyklų apklausa: IKT švietime“ rezultatai parodė, kad Lietuvos mokiniai turi geras galimybes naudotis greitu plačiajuosčiu internetu, tačiau mokytojai per mažai naudoja informacines ir ryšių technologijas mokymo procese. 2011 metais *EU Kids Online* Network tinklo atlikto tyrimo „ES vaikai internete“ rezultatai taip pat parodė, kad naudojimasis internetu teigiamai įtakoja vaikų skaitmeninius įgūdžius, tačiau vaikams trūksta turiningo laisvalaikio praleidimo būdų

internete bei patrauklių interaktyvių mokymosi priemonių. Lietuvoje skaitmenintas kultūros paveldas vis dar nėra naudojamas interaktyvių mokymosi ir pažinimo priemonių kūrimui, siekiant pagerinti mokymo proceso kokybę, praturtinti ir papildyti švietimo ir studijų programas, labiau įtraukti moksleivius ir studentus į mokymosi procesą.

6.3.1.2. 2009–2013 metų laikotarpiu buvo sukurti skirtingų sektorių atminties institucijų skaitmeninto turinio paieškai ir sklaidai skirti įrankiai: virtualus Lietuvos dokumentinio kino archyvas, Lietuvos radijo virtuali audiobiblioteka, Lietuvos integrali muziejų informacinė sistema, Lietuvių literatūros klasikos elektroninių leidinių biblioteka ir Virtuali aklųjų biblioteka. Taip pat siekiant sudaryti gyventojams vieningos paieškos ir prieigos prie įvairių tipų ir formų skaitmeninių objektų galimybes atminties institucijų bendradarbiavimo pagrindu buvo plėtojama Virtuali elektroninio paveldo informacinė sistema (toliau – VEPIS). Tačiau VŠĮ „Viešosios politikos instituto“ 2011–2012 metais Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos užsakymu atlikto Lietuvos informacinės visuomenės plėtros tendencijų ir prioritetų 2014–2020 metais vertinimo duomenys parodė, kad 2013 metais tik 40 proc. visų šalies atminties institucijose suskaitmenintų kultūros paveldo objektų buvo viešinama per VEPIS. Vartotojams tokia situacija nėra palanki, kadangi informacijos paiešką reikia atlikti skirtingose kultūros paveldo informacinėse sistemose, neužtikrinamas informacijos išsamumas ir susietumas, vartotojai turi žinoti įvairius skaitmeninto paveldo sklaidos kanalus.

Šiuo metu VEPIS sistemoje suteikiama prieiga prie daugiau kaip 294 tūkst. objektų, 80 proc. jų sudaro dokumentinio paveldo objektai (rankraščių, knygų, laikraščių, žurnalų, archyvinių ir kitų dokumentų skaitmeninės kopijos). Tuo tarpu audiovizualinis turinys sudaro tik 4 proc. VEPIS sistemoje prieinamo skaitmeninto kultūrinio turinio, nors internetinio turinio naudojimo tyrimai rodo, kad audiovizualinio turinio paklausa interneto vartotojų

tarpe yra didelė: net 66 proc. gyventojų internete žiūri vaizdo įrašus, 58 proc. klausosi muzikos. Nepakankama vizualinės medžiagos pasiūla – dailės, dvimatės grafikos skaitmeninti vaizdai sudaro tik 16 proc. VEPIS sistemoje prieinamo paveldo. Vartotojams taip pat nėra sudarytos galimybės susipažinti su inovatyviomis skaitmeninto paveldo pateikimo formomis ir būdais, kaip pavyzdžiui, skaitmenintų objektų atvaizdavimas 3D formatu, kurie leidžia tikroviškiau ir detaliau reprezentuoti kultūros paveldo objektus. Todėl siekiant plėtoti turtingą virtualią kultūros paveldo erdvę bei didinti jos patrauklumą vartotojams, būtina skatinti skaitmeninto kultūros paveldo objektų įvairovę bei inovatyvių technologijų taikymą, užtikrinant jų prieigą per VEPIS sistemą.

Europos Sąjungos mastu vieninga skaitmeninto turinio sklaida ir jo aktualinimas vykdomas per Europos skaitmeninę biblioteką „Europeana“, vienijančią visų Europos Sąjungos valstybių narių atminties institucijų skaitmenintą turinį. Siekiant užtikrinti geresnį Europos kultūros paveldo matomumą 2011 m. spalio 27 d. Europos Komisijos rekomendacijose 2011/711/ES dėl kultūrinės medžiagos skaitmeninimo, internetinės prieigos ir skaitmeninio išsaugojimo valstybėms narėms nustatyti skaitmeninio turinio pateikimo į „Europeana“ orientaciniai rodikliai, pagal kuriuos Lietuvos atminties institucijoms iki 2015 metų rekomenduojama pateikti į „Europeana“ ne mažiau kaip 129 tūkst. skaitmenintų kultūros paveldo objektų. 2013 metų pabaigoje į „Europeana“ buvo pateikta beveik 88 tūkst. Lietuvos atminties institucijų skaitmenintų kultūros paveldo objektų, tai sudaro tik 12 proc. visų jose suskaitmenintų objektų, atitinkamai nėra efektyviai išnaudojamos šalies skaitmeninto turinio sklaidos ir populiarinimo Europos Sąjungos mastu galimybės.

6.3.1.3. Nepaisant didelių investicijų į kultūros paveldo skaitmeninimo sritį, augančių skaitmeninto turinio apimčių bei padidėjusio šio paveldo sklaidos virtualioje erdvėje galimybių, Lietuvos gyventojų naudojimas internete prieinamais kultūros paveldo objektais yra nedidelis: Informacinės visuomenės plėtros komite-

to prie Susisiekimo ministerijos užsakymu reguliariai atliekamo tyrimo duomenimis, 2014 metais tik 6 proc. Lietuvos gyventojų per paskutinius 12 mėnesių buvo naudojęsi su Lietuvos kultūros paveldu susijusiomis elektroninėmis paslaugomis. Žemą naudojami elektroninėmis kultūros paveldo paslaugomis lygį lemia mažas sukurtų galimybių žinomumas. Remiantis minėto tyrimo rezultatais, tik maždaug penktadalis gyventojų (24 proc.) žino arba yra girdėję apie tai, kad Europos Sąjungos struktūrinės paramos lėšomis yra finansuojami Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninio turinio kūrimo projektai, didelė dalis gyventojų apskritai nežino, kad tokios galimybės yra kuriamos ar sukurtos.

6.3.1.4. Kitas svarbus aspektas, kuris tiesiogiai įtakoja naudojamą sukurtomis kultūros srities elektroninėmis paslaugomis – šių sprendimų patrauklumas ir patogumas naudotojams. Valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ pabrėžiama, kad viešosios paslaugos turi atitikti visuomenės lūkesčius ir būti lengvai prieinamos visiems žmonėms jiems patogiu būdu, atsižvelgiant į technologines galimybes. Kaip parodė Lietuvos informacinės visuomenės plėtros tendencijų ir prioritetų 2014–2020 metais vertinimo duomenys, šalies virtualios kultūros paveldo informacinės sistemos arba skaitmeninio turinio viešinimui skirtos interneto svetainės yra sudėtingos ir nepatogios vartotojui, jose trūksta informacijos, kuri sudomintų vartotoją, ne visuomet užtikrintos paieškos ir prieigos galimybės užsienio kalbomis, trūksta nuorodų į papildomus informacijos šaltinius, ne visos interneto svetainės pritaikytos neįgaliesiems bei naudojimuisi mobiliaisiais įrenginiais. 2012 metais Europos Sąjungos mastu atlikta ENUMERATE apklausa taip pat atskleidė, kad šalies atminties institucijos skaitmenindamos savo kolekcijas nepakankamai tyrinėja vartotojų nuomonę: apklausos duomenimis, savo skaitmeninių kolekcijų panaudojimo stebėseną vykdo tik trečdalis apklausoje dalyvavusių Lietuvos atminties institucijų.

6.3.1.5. 2010 m. rugsėjo 24 d. Europos Komisijos komunikate Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui Europos kino galimybės

ir problemos skaitmeniniame amžiuje pabrėžiama nekomercinių kino teatrų modernizavimo būtinybė, sudarant visuomenei galimybę susipažinti su Europos kino kūrėjų darbais, užtikrinant kuo efektyvesnę Europos kino produkcijos sklaidą pereinant prie skaitmeninių įrašų naudojimo. 2011 metais Kultūros ministerijos atliktos savivaldybių apklausos dėl nekomercinių kino teatrų būklės rezultatai parodė, kad Lietuvos regionuose veikiančių kino teatrų techninė bazė pasenusi ir visiškai nepritaikyta rodyti skaitmeninius kino filmus. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, naujausia audiovizualinė produkcija leidžiama skaitmeniniu formatu, Lietuvos gyventojai turi ribotas priegios prie šio kultūrinio turinio sąlygas.

6.3.2. Programos 3 tikslo siekiai:

6.3.2.1. Siekiant plėsti ir atgaivinti Lietuvos gyventojų istorinę ir kultūrinę atmintį, didinti šalies kultūros paveldo aktualumą, būtina šiuolaikinėmis priemonėmis jį aktualizuoti ir diegti šio paveldo įveiklinimo sprendimus, skirti daugiau dėmesio kultūrinio turinio internete kokybei bei jo pagrindu kuriamų elektroninių paslaugų ir išvestinių produktų, orientuotų į gyventojų kokybiško užimtumo didinimą, visuomenės narių kultūrinių kompetencijų ir kūrybingumo ugdymą, tapatumo ir pilietiškumo stiprinimą, kultūrinio turizmo populiarinimą pasiūlai.

6.3.2.2. Siekiant gerinti gyventojams prieigą prie skaitmeninto kultūros paveldo ir skatinti aktyvesnį jo naudojimą, būtina užtikrinti, kad visas valstybės biudžeto lėšomis suskaitmenintas kultūros paveldas bei jo pagrindu kuriamos elektroninės paslaugos ir produktai būtų prieinami (taip pat ir per nuorodas) virtualioje erdvėje vieno langelio principu per virtualią kultūros paveldo informacinę sistemą VEPIS, taip pat skatinti kitomis lėšomis sukurto skaitmeninio kultūrinio turinio sklaidą per minėtą sistemą. Būtina panaudoti skaitmeninimo kompetencijos centrų tinklo pajėgumus užtikrinant skaitmeninio kultūros paveldo pagrindu kuriamų elektroninių produktų ir informacinių sistemų suderinamumą bei sąveikumą su VEPIS bei „Europeana“.

6.3.2.3. Siekiant tinkamai įgyvendinti Informacinės visuomenės plėtros 2014–2020 metais programos „Lietuvos Respublikos skaitmeninė darbotvarkė“ 3 tikslą ir pasiekti, kad gyventojų, kurie naudojami su kultūros paveldu susijusiomis elektroninėmis paslaugomis, procentinė dalis 2020 metais išaugtų iki 20 proc., būtina užtikrinti efektyvią informacijos Lietuvos gyventojams apie elektronines kultūros paveldo paslaugas ir naudojimosi jomis galimybes sklaidą, taip pat kurti naujas elektronines paslaugas ir sprendimus orientuojantis į būsimus vartotojus, jų poreikius ir patogumą.

6.3.2.4. Siekiant sudaryti sąlygas gyventojams susipažinti su šiuolaikine audiovizualine produkcija bei didinti jos prieinamumą šalies mastu, būtina sudaryti palankias nekomercinių kino teatrų ir kitų kino rodyimo vietų, įskaitant regionuose veikiančias kultūros įstaigas, pritaikymui rodyti skaitmeninę kino produkciją.

6.3.3. Uždaviniai Programos 3 tikslui pasiekti:

6.3.3.1. Skatinant įvairių sektorių institucijų bendradarbiavimą kurti inovatyvias skaitmeninio kultūros paveldo panaudojimo visuomenės reikmėms skirtas elektronines paslaugas ir produktus;

6.3.3.2. Užtikrinti Lietuvos atminties institucijose suskaitmeninto kultūros paveldo ir jo pagrindu sukurtų elektroninių paslaugų ir produktų paiešką ir prieinamumą visuomenei vieno langelio principu;

6.3.3.3. Užtikrinti kuriamos virtualios kultūros paveldo erdvės atitikimą vartotojų poreikius, skatinti visuomenę naudotis sukurta elektroninių kultūros paveldo paslaugų ir produktų įvairove;

6.3.3.4. Sukurti geresnes skaitmeninio audiovizualinio turinio sklaidos galimybes.

III. Bendrieji virtualios kultūros paveldo erdvės vystymo principai

7. Siekiant užtikrinti virtualios kultūros paveldo erdvės tvarumą, integralumą bei naudą visuomenei, nustatomi šie bendrieji virtualios kultūros paveldo erdvės vystymo principai:

7.1. išteklių ir pajėgumų konsolidavimo: siekiant kultūros paveldo skaitmeninimui skirtų investicijų ir sukurtos infrastruktūros eksploatavimui reikalingų lėšų optimizavimo bei rezultatų tvarumo, skaitmeninimo iniciatyvų įgyvendinimui efektyviai naudojami ir stiprinami sukurti skaitmeninimo centrų infrastruktūra ir kompetencija;

7.2. skaitmeninimo, skaitmeninio turinio sklaidos ir prieigos procesų koordinavimo bei bendradarbiavimo: siekiant išvengti procesų dubliavimo, virtuali kultūros paveldo erdvė plėtojama koordinuojant veiksmus bei skatinant bendradarbiavimą su įvairiomis įstaigomis kuriant bendrus sprendimus ir paslaugas;

7.3. integralios prieigos prie Lietuvos skaitmeninio kultūros paveldo užtikrinimas vieno langelio principu: užtikrinant patogią prieigą prie viso Lietuvos skaitmeninio kultūros paveldo, būtina plėtoti VEPIS sistemą, kartu vystant sąsajas su kitomis virtualiomis kultūros paveldo informacinėmis sistemomis bei užtikrinant skaitmeninto turinio sąveikumą su „European“;

7.4. orientacija į visuomenės poreikius: skaitmeninio kultūros paveldo pagrindu elektroniniai produktai ir paslaugos kuriamos orientuojantis į vartotojų poreikius, jos visapusiškai ugdo, lavina visuomenę, stiprina jos tapatumą ir pilietiškumą, taip pat siekiant geresnio jų žinomumo ir naudojimo yra viešinamos bei aktualinamos;

7.5. skaitmeninio kultūros paveldo pakartotinas panaudojimas: siekiant išvengti skaitmeninimo veiklų dubliavimo, efektyviai bei aktyviai naudoti suskaitmenintus kultūros paveldo objektus, sudaromos palankios technologinės ir teisinės sąlygos komercinių ir nekomercinių elektroninių paslaugų bei produktų vystymui panaudojant sukurtą skaitmeninį turinį.

IV. programos įgyvendinimas ir stebėseną

8. Programa įgyvendinama pagal Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymu tvirtinamą trimetį veiksmų planą, kuriame

nurodomos Programos tikslų ir uždavinių įgyvendinimui numatytos priemonės ir atsakingi vykdytojai.

9. Programos įgyvendinimas finansuojamas iš atitinkamų metų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme atitinkamoms institucijoms, atsakingoms už Programos tikslų siekimą ir uždavinių įgyvendinimą, patvirtintų bendrųjų asignavimų, Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir kitų teisėtai gautų lėšų.

10. Programos priede pateikti Programos įgyvendinimo vertinimo kriterijai ir siekiamos jų reikšmės 2017 ir 2020 metais.

11. Programos įgyvendinimą koordinuoja ir stebėseną vykdo Kultūros ministerija.

12. Programos priede nurodytos už Programos uždavinių įgyvendinimą atsakingos institucijos kasmet iki vasario 1 d. pateikia Kultūros ministerijai praėjusių metų Programos įgyvendinimo vertinimo kriterijų rodiklius, informaciją apie uždavinių įgyvendinimą, pasiektus rezultatus, įgyvendintus projektus, kilusias problemas.

13. Programos pagrindu tikslų ir uždavinių įgyvendinimui nustatomas skaitmeninio kompetencijos centrų tinklas, kurį sudaro:

13.1. nacionaliniai skaitmeninio kompetencijos centrai:

13.1.1. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (bibliotekų sritis);

13.1.2. Lietuvos dailės muziejus (muziejų sritis);

13.1.3. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba (archyvų sritis);

13.1.4. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (audiovizualinio paveldo kaupimo, išsaugojimo ir sklaidos sritis);

13.2. regioniniai skaitmeninio kompetencijos centrai:

13.2.1. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Lietuvos jūrų muziejus, Šiaulių „Aušros“ muziejus (muziejų sritis);

13.2.2. apskričių viešosios bibliotekos (viešųjų bibliotekų sritis);

13.3. sektoriai skaitmeninio kompetencijos centrai:

13.3.1. Vilniaus universiteto biblioteka (akademiųjų bibliotekų sektorius);

13.3.2. Lietuvos mokslo akademijos Vrublevskių biblioteka (Lietuvos mokslo tyrimų centrų ir lituanistinių institutų sektorius);

13.3.3. viešoji įstaiga „Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija“ (audiovizualinio paveldo kaupimo, išsaugojimo ir sklaidos).

14. Skaitmeninio kompetencijos centrų tinklo funkcijos:

14.1. koordinuoja atminties institucijų skaitmeninio veiklas ir nustatyta tvarka teikia konsoliduotas skaitmeninio paslaugas atminties institucijoms bei kitoms kultūros paveldą kaupiančioms ir saugančioms įstaigoms;

14.2. plėtoja VEPIS platformą, užtikrina Lietuvos atminties institucijose suskaitmeninto kultūros paveldo ir jo pagrindu sukurtų elektroninių paslaugų bei produktų paiešką ir prieinamumą visuomenei vieno langelio principu bei jų integraciją į „Europeaną“, užtikrina efektyvią informacijos Lietuvos gyventojams apie elektronines kultūros paveldo paslaugas ir naudojimosi galimybes sklaidą;

14.3. užtikrina atminties institucijose sukuriama skaitmeninio turinio kokybę ir suderinamumą taikant bendrus skaitmeninio turinio kūrimo, saugojimo ir prieigos standartus, kuria ir plėtoja bendras informacijos išteklių valdymo priemones (tezaurus, žodynus ir pan.);

14.4. skatina skaitmeninto kultūros paveldo turinio panaudojimą naujoms paslaugoms ir produktams kurti, bendradarbiaudamos su atminties institucijomis bei kitomis kultūros, turizmo ir švietimo įstaigomis kuria ir diegia skaitmeninto kultūros paveldo prieigos valdymo įrankius, kurie užtikrina patrauklų ir interaktyvų kultūros turinio pateikimą vartotojams;

14.5. užtikrina sistemingą elektroninių paslaugų tinkamumo naudotojams užtikrinimo principų ir standartų taikymą atminties institucijose bei vartotojų informacinių poreikių ir paslaugų poveikio tyrimų vykdymą, kuriant ir tobulinant kultūros paveldo sklaidos priemones;

14.6. kasmet iki vasario 1 d. teikia institucijos skaitmeninio veiklų metinių rezultatų duomenis per Kultūros paveldo skaitmeninio stebėsenos sistemą;

14.7. vykdo atskirų sričių kultūros paveldo skaitmeninimo, skaitmeninto turinio sklaidos ir išsaugojimo rezultatų ir pokyčių stebėseną, koordinuoja atminties institucijų skaitmeninimo stebėsenos duomenų pateikimą į Kultūros paveldo skaitmeninimo stebėsenos sistemą;

14.8. vykdo atminties institucijų skaitmeninimo specialistų mokymus bei kvalifikacijos kėlimo renginius, kuria ir vysto bendras skaitmeninimo mokymų elektronines priemones;

14.9. bendradarbiauja tarpusavyje vykdant kultūros paveldo objektų skaitmeninimui atranką, koordinuoja kultūros paveldo skaitmeninimo ir sklaidos, skaitmeninto turinio saugojimo veiklas.

15. Kultūros ministerija:

15.1. tvirtina kultūros paveldo skaitmeninimo stebėsenos tvarką ir kultūros paveldo skaitmeninimo rezultatų formas;

15.2. vertina, kaip siekiama Programos tikslų ir vykdomi joje nustatyti uždaviniai, ir prireikus inicijuoja Programos ir jos įgyvendinimo trimečio veiksmų plano pakeitimus;

15.3. teikia informaciją apie Programos įgyvendinimą Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo tarybai, Europos Komisijai, kitoms suinteresuotoms institucijoms ir įstaigoms, nevalstybinėms organizacijoms ir visuomenei.
